

ДО ПИТАННЯ ЩОДО СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА ПРИРОДНОГО ТА ПОЗИТИВНОГО В РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ

Донченко Олена Іванівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових
дисциплін та міжнародного права
економіко-правового факультету
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова

Правовий позитивізм і теорія природного права представляють собою традиційно основні конкуруючі типи праворозуміння та філософські способи осмислення права. Ідеї про те, що норми діючого права в суспільстві встановлюються державою і мають відповідати природному

праву з'явилися ще в Античності, коли домінуючою була думка, що природне право йде від природи, є первинним і незмінним, а позитивне – йде від держави, є вторинним і має властивість змінюватися.

Вимоги природного права категоричні і ототожнюються з вищою, абсолютною справедливістю, вони не завжди відповідають «життєвим інтересам, кон'юктурним розумінням соціальних суб'єктів, між якими постійно виникають загострення та суперечності» [1, с. 39], а позитивне право, як продукт державної влади у вигляді нормативно-правових актів, створюється для визначення юридично дозволеного та забороненого, і має максимально відповідати природно-правовим принципам. Отже, природне право має стати орієнтиром для позитивного права, яке в свою чергу «формулює ісконні права людини (наприклад, право на життя, право на все те, що необхідно для збереження та продовження життя) та права, що з нього випливають» [2, с. 62]. До природних прав відносяться також право на свободу, як можливість діяти на власний розсуд без тиску з боку інших; «свобода – вільний вибір, а також існування певних можливостей, які забезпечують здійснення такого вибору [2, с. 63]. Далі природні, «ісконні» права мають бути формалізовані, втілені в конкретних законах, в реальному позитивному праві.

Серед безлічі геополітичних, економічних та екологічних проблем в сучасних суспільствах, звертаємо увагу на проблему прав людини, зокрема таке актуальне практичне питання, як право на одностатевий шлюб.

Практика сучасних демократичних держав свідчить про визнання природно-правової доктрини походження прав людини з позитивним оформленням, коли весь цивілізований світ прагне до максимального їх поєднання, але ж не всі природні права переходять в категорію позитивне право.

Це пов'язано з тим, що природних прав немає, а є природні можливості, які набувають статусу природних прав тільки в соціумі, коли більшість членів суспільства погоджується на реалізацію конкретного природного права. Такий соціальний механізм передбачає процедуру визнання більшістю суб'єктів такої можливості як свій обов'язок гарантувати її реалізацію, тобто не заважати іншому суб'єкту використовувати свою можливість. Історія людства знає приклад з рабовласницького періоду, коли у раба не було права на життя і власність. Цими правами його наділило суспільство пізніше. Право на життя є там, де є суб'єкт, який сприймає таку можливість як обов'язок не позбавляти життя іншого. Отже, не природа, а соціальний механізм трансформує природні можливості в статус природні права.

Далі, така конструкція «природні можливості» – «природні права» за допомогою держави переходить на рівень позитивного права, тобто через державу відбувається регламентація зазначених прав як міри свободи одного суб'єкта і несвободи іншого, як міри належної поведінки одного і

міри можливої поведінки іншого, а також захист такого права.

Таким чином, для того, щоб природні можливості перейшли в категорію природних прав (вічних, незмінних, що визначаються самою природою), а потім набули статусу позитивного права вони мають пройти спочатку через соціальний механізм, а потім через державний механізм. Природне право не є правом в суто юридичному значенні, а лише підставою, орієнтиром позитивного права. Поза позитивного права природне право – це регулятивна ідея, моральний ідеал від природи. Природні права є у людини як біологічної істоти, але як у істоти розумної ці права з'являються тільки тоді, коли цими правами наділяє його соціум, а держава має лише забезпечити недоторканність цих прав.

Проте природне і позитивне право не є якимись різними правами, це стани розвитку одного єдиного права на тому чи іншому етапі історичного розвитку [3, с. 88]. Права людини – явище мінливе, яке постійно еволюціонує разом з суспільством і державою. В теорії прав людини поряд з трьома поколіннями прав людини, які сформувалися в процесі довготривалої боротьби людства, водночас набуває вагомого значення проблематика еволюції четвертого покоління прав людини, і питання регламентації таких прав гостро стоїть перед сучасними державами, зокрема і в Україні [4, с. 41].

Погоджуємося, що на сьогоднішній день існують три аспекти проблеми прав людини: а) визнання природних прав, виведених із концептуального розуміння людини як біологічного і соціального явища; б) відображення природних прав у позитивному, а значить набуття суб'єктами юридичних прав та обов'язків; в) реальні можливості держави і суспільства щодо забезпечення прав людини [5, с. 74].

У деяких країнах питання легалізації одностатевих шлюбів вже вирішено на законодавчому рівні, а в українському суспільстві щодо цього питання погляди різняться. Деякі вважають це доцільним, а інші вбачають в цьому моральний розпад суспільства та неприродність [6, с. 39], проте вже зараз можемо констатувати певні кроки на цьому шляху. Мова йде про інститут реєстрованих партнерств, як надання рівних можливостей для одностатевих пар та альтернативу для різностатевих пар, які не бажають укласти шлюб з різних причин.

На сьогодні до Верховної Ради України подано законопроект щодо впровадження можливості реєстрації цивільних партнерств. У пояснювальній записці до проекту Закону «Про інститут реєстрованих партнерств» акцентовано, що даний законопроект ініціюється в рамках євроінтеграційних процесів, а також передбачений Національною стратегією у сфері прав людини, на виконання якої «було затверджено План дій на 2021-2023 роки, де закріплено зобов'язання запровадити інститут зареєстрованого цивільного партнерства до грудня 2023 року» [7].

Також у пояснювальній записці зазначено, що запровадження

інституту реєстрованих партнерств забезпечить належний захист прав, в тому числі права на рівність, усіх громадян, зменшить рівень дискримінації окремих вразливих груп в Україні, зменшить сегрегацію на основі сексуальної орієнтації, позитивно вплине на імідж України в міжнародному співтоваристві в контексті євроінтеграційних процесів, оскільки інститут реєстрованих партнерств є проявом розвитку громадянського суспільства та забезпечення рівності прав та свобод усіх громадян [7].

Далі зазначається, що «повномасштабне вторгнення росії в Україну актуалізувало впровадження інституту реєстрованих партнерств», воно є нагальним питанням, «зважаючи на постійну загрозу життю і здоров'ю людей через проведення бойових дій» [7], і насамперед це стосується права військових, оскільки не всі можуть офіційно оформити свої стосунки, бо їхні партнери чи партнерки однієї з ними статі. У випадках поранення, зникнення безвісти чи загибелі, їхні сім'ї та вони самі не мають достатнього юридичного захисту з боку держави. Крім того, захисту потребують і цивільні, «життя яких є під постійною загрозою через постійні ракетні обстріли рф» [7].

Міністерство оборони та Міністерство юстиції підтримали законопроект, пояснюючи це виконанням своїх зобов'язань статті 8 Конвенції прав людини, якою передбачено право кожного на повагу до свого приватного і сімейного життя. На думку авторів даного законопроекту, це є першим прогресивним кроком до конструктивного діалогу з суспільством, метою якого є створення правового механізму захисту прав людини та її основоположних свобод.

Отже, право на одностатевий шлюб, як одне з новітніх людських прав і як право четвертого покоління – вперше в історії людства має реальний шанс на нормативне закріплення. Проте в українському суспільстві зберігаються гучні дискусії щодо цього питання і різний ступінь узгодженості. Одна сторона апелює до того, що дане право людини служить благу, захищає людину, сприяє боротьбі із приниженнями особи та зловживаннями, інша сторона сприймає це як образу релігійних та національних цінностей, порушення традиційних моральних уявлень про людину, але і є третя сторона – це люди абсолютно байдужі до усяких ідей. Тепер на часі українська держава має докласти зусиль до розвитку правового регулювання відповідного права, оскільки зміни глобалізованого суспільства неможливо ігнорувати через появу нових видів суспільних стосунків, що потребує нормативної регламентації на рівні законів та Конституції [4, с. 44].

Список використаних джерел:

1. Луцький Р. П. Позитивне право та природне право: опозиція категорій. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. С. 38-41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2011_4_11 (дата звернення:

23.10.2023).

2. Ткач О. В. Право особи на таємницю про стан здоров'я як природне та позитивне право. *Web of science and Academic Researcher*. 2019. № 1. С. 61-64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/wsar_2019_1_12 (дата звернення: 23.10.2023).

3. Клім С. І. Природне та позитивне право: реальність чи ілюзорність аналогії? *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 56. С. 84-90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2010_56_16 (дата звернення: 23.10.2023).

4. Маложон О.І. Четверте покоління прав людини в контексті української сучасності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 41-44. URL: http://www.lsej.org.ua/12_2021/7.pdf (дата звернення: 23.10.2023).

5. Дзівідзінський В. Є. Природне та позитивне право: компаративний аналіз. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Філософія. Соціологія. Політологія*. 2012. Т. 20, вип. 22(2). С. 71-75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdufsp_2012_20_22%282%29__17 (дата звернення: 23.10.2023).

6. Миронець О. М. Легалізація одностатевих шлюбів в Україні. *Інтернаука: міжнародний науковий журнал*. 2017. № 16(2). С. 56-59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2017_16%282%29__14 (дата звернення: 23.10.2023).

7. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про інститут реєстрованих партнерств». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1681896> (дата звернення: 23.10.2023).